

עיבוד דידקטי ליצירות של אורי אורלב

זיוה פלדמן

יוצרים רבים מנסים להתמודד עם נושא השואה ביצירה הספרותית. שונה הכתיבה של ניצול שואה, שכותב מתוך התנסות אישית, כפי שחווה את האימה, מכתבתו של עד שמיעה. נקודת מבטו של המחבר בביטוי האימה חשובה לבירור, משום שהיא קובעת דרך להערכת היצירה בנושא השואה בפנייה אל הדור הצעיר. הילד, נושא בספרות השואה, יהיה מעוצב בדרך שונה, אם היוצר כתב כעד ראייה או כעד שמיעה. כן תהיה היצירה הספרותית שונה אם היוצר חווה את השואה כילד או כבוגר, אם כתב את היצירה מיד אחרי זמן האימה או במרחק של זמן שיוצר ריחוק אסתטי ומעניק ביטוי לזיכרונות ולהסמלה. היצירה יוצאת מנקודת מבטו של ה"אני" ובהתאם לכך נבנית היצירה הספרותית. היצירה תפנה אל הילד כנושא ואל הילד כקורא – שני מישורים ביצירה הספרותית בעולמו של הילד.

ילד כנושא

ילד, שנתר ללא אמצעי מחיה והגנה בסיסיים בסביבה עוינת, ינסה להתקיים בעזרת יצר ההישרדות הטבוע בו. יצר ההישרדות יפנה לשני מישורים: פיזי ונפשי. במישור הפיזי ינסה להשיג את הדרוש לו: מזון, ביגוד ומחסה. במישור הנפשי ינסה לנטרל את האימה בעזרת פנייה אל עולם המשחק והדמיון (לאה גולדברג, **בין סופר ילדים לקוראיו**, עמ' 109), שהוא המציאות השנייה של הילד. הזיכרונות נשארים פְּאלה של ילד, גם אם כותב אותם אדם בוגר, משום שאי אפשר לחזור לאותו המקום שנית בלי להיות שוב כילד. אין זה תיאור של ילדות אבודה, אלא ילדות במציאות אחרת (וראו: ז' פלדמן, **הומור ואירוניה: שתי רמות עיצוב ביצירה ספרותית לילדים**, תשמ"ו, עמ' 79). הילד נשאר ילד ומתפקד כילד לפי צרכיו, אבל

במציאות אחרת. הילד נמצא במצב אינטנסיבי ששונה ממצב אחר. בפנייה אל עולם הילדות משתמש היוצר בחומרי החלום והמשחק. עולם של ילד הוא עולם של דמיון, חלום, משחק וסיפורי הרפתקאות. כל ילד פוחד לאבד את הביטחון הבסיסי הדרוש לו של חום, אהבה, משפחה, מזון וכו'. תמימותו של ילד, הרואה את העולם כולו כטוב, הולכת לאיבוד בסביבה עוינת.

ניצול השואה, שחווה את האימה כילד וכותב סמוך לזמן האימה, ישתמש בחומרי המציאות, וכתיבתו תהיה כתיבה ריאליסטית-היסטורית יותר, כתיבה מתעדת. הקרבה לאירוע והמטען הריגושי החזק מונעים ריחוק אסתטי. המרחק נותן אפשרות לחומרי תודעה עמוקה לעלות, ולכן הפנייה תהיה יותר אל סמלי התודעה ואל הארכיטיפים. ככל שהאימה גדולה מנשוא, יש למצוא דרכי ביטוי עקיפות ליצירה. ההתייחסות אל המציאות תהיה בדרכי עקיפה, השלכה ואיפוק. האמן עובר מביטוי ספציפי להכללה, מקונקרטי למופשט באמצעות מטאפורות ורעיונות, שאינם ניתנים להעברה ישירה (וראו: חנה יעוז, "נושא השואה בשירה העברית החדשה ודרכי הוראתה", *מעגלי קריאה*, 1985, 12, עמ' 85). פנייתו של יוצר, שחווה את השואה כנער או כבוגר, אל עולם הילד תהיה שונה בביטוי הילד כנושא בספרות השואה. בעזרת נתונים אלה יש לבדוק את פניית היוצר אל עולם הילדות.

הילד כקורא

הילד החי בסביבה מגינה ואוהבת מתקשה להבין את האימה. גם המבוגר, שלא חווה את השואה, מתקשה לדמיין את אשר קרה שם. הילד לא ייצור קשר עם יצירה שתנסה לתאר את האימה מעבר ליכולת התפיסה שלו. התפיסה המוראלית הילדית אינה מאפשרת קליטת חומרים שנוגדים את הבנתו ואת התפתחותו של הילד. יצירה שאיננה מותאמת לגילו ולהבנתו תיראה לא אמינה בעיניו. מאחר שמוטל עלינו לספר לדור הצעיר את אשר

קרה, יש לפנות אל עולם הילד, לעולם הדמיון והמשחק. כדי שנוכל לזכור ולא לשכוח, עלינו לספר לילד על השואה בדרך שנתפסת בדמיון.

כיצד יש לספר על השואה?

יש לכתוב לילדים תוך התחשבות בהתפתחות המנטלית והריגושית של הילד כקורא, באורח שייצור מתח אינטלקטואלי שימנע ריגושים גבוהים. יש לפנות אל עולם הילדות שהוא עולם של משחק ודמיון. יש לעשות שימוש במשחק ובחלום, חומרים שבונים את היצירה. יש להפעיל את הסקרנות הילדית בפנייה אל ההרפתקאות וסיפורי המסעות המתאימים בעיקר לגיל ה"רובינווני".

בתהליך הקריאה יש להתייחס לשני אפקטים: גירוי ותגובה. את הגירוי יוצרות המילים המעוררות עניין והנאה, מפעילות את הדמיון ומספקות את יצר הסקרנות. ככל שהקורא צעיר יותר, כן יסתפק בצלילי המילים ובמקצבן בלבד. וככל שהוא גדל וגובר אצלו הצורך בסיפוק אינטלקטואלי, לא יסתפק הקורא הצעיר רק ברמה ראשונית של גירוי. התגובה ליצירה הספרותית עושה את היצירה לחלק מעולמו של הקורא. תגובה פירושה להתחיות ביצירה ולהבינה, להפיק לקחים ולשאול שאלות. רק באמצעות התגובה יצליח הילד להעשיר את אוצר המילים והמושגים ולהרחיב את הידע. ההזדהות עם הדמות תבהיר את הסיטואציה ואת המציאות שבה היא מתפקדת ותביא לתגובה בשאלת שאלות ובהסקת מסקנות. המפגש עם היצירה יתרחש בשני שלבים – שלב הבנת הנקרא ושלב התגובה והסקת מסקנות. לכן יש לבחור ביצירות שתעמודנה ברמה אסתטית שמאפשרת תגובה, ולא גירוי וסקרנות בלבד.

היצירות שנועדו לקריאה מונחית

סבתא סורגת, האי ברחוב הציפורים והאיש מן הצד האחר הן יצירות ספרותיות לילדים שנכתבו בידי אורי אורלב. הן נבחרו משום איכותן

האסתטית ופנייתן הנכונה אל קורא-ילד. הכותב חווה את השואה כילד והוא פונה אל הסיפור הריאליסטי (**האי ברחוב הציפורים**) ולא הסיפור הפנטסטי (**סבתא סורגת**). **האיש מן הצד האחר** הוא סיפור הרפתקאות ריאליסטי שפונה אל הקורא המתבגר.

היצירות, יחד עם פנייתן אל נמען-ילד, פונות אל נמען-מבוגר, שנהנה מרבדים נוספים ביצירה. נעשה בהן שימוש באמצעים רטוריים שמנטרלים את האימה (כגון הומור ואירוניה) בשתי רמות עיצוב: הומור שפונה אל הקורא הצעיר ואירוניה של המבוגר (וראו: ז' פלדמן, שם).

איכותה האסתטית של היצירה **סבתא סורגת** אינה מגבילה אותה לשכבת גיל מסוימת, והיא מאפשרת קריאה בכל כיתות הלימוד. היצירה משמשת אלגוריה על השואה, כמאמרו של אורי אורלב: "אחי ואני אשר סרגו אותנו מחדש." יצירה זו פונה אל חומר המעשייה ונעזרת באפיוניה (הספרה שלוש, על-טבעי, מבנה שפותח במציאות ומסיים במציאות וכו'). הקורא הצעיר עשוי ליהנות מהסיפור המעשייתי, בעוד הקורא הבוגר יכול להבין את הדברים במישור האלגורי, ולהתייחס אל היצירה כאל אלגוריה על השואה. **בהאי ברחוב הציפורים** מצויה אלוזיה ליצירתו של דניאל דפו **דובינזון קרוזו**, אשר תעניין את הקורא הבוגר. מאחר שיש בה פנייה אל ההרפתקאות, ייחנה ממנה יותר ילד בגיל הרובינזוני. שתי היצירות נבחרו משום שהן פונות אל עולם הדמיון והמשחק ואל יצר ההרפתקנות והסקרנות הטבועים בילד. היצירות מפנות מבט לנקודה בודדת כדי להסיק ממנה על הכלל. יש בהן ניסיון לשתף את הקורא הצעיר בחוויותיו של ילד שמנסה להיות אדם באשר אין שם אדם. קיים בהן נטרול האימה ולא בריחה מנושא שההתמודדות עמו קשה.

העיסוק בקריאה מונחית חייב להיות מהנה, מרתק ומפתיע. השיעור בקריאה מונחית שונה מהשיעור הקונבנציונלי. השיעור יתנהל כאפיזודה וכחוויה אסתטית. אחת ממטרות הקריאה המונחית היא לפתח קורא נבון וביקורתי. כדי לפתח את חוש הביקורת יש לתת בידי הילד "כלים" לבדיקת יצירה ספרותית. ראוי על כן להקנות לו את המושגים הספרותיים

המרכיבים יצירה ספרותית: מבנה, דמויות, מספר, מחבר, משתמע, פיגורות לשוניות, רקע העלילה, זמנה ומקומה. כאשר יובהרו המונחים הללו, יוכל הקורא לבחון טוב יותר את היצירה ולהגיע לקריאה מבחינה – קריאה ביקורתית.

הילד יגיע לקריאה מבחינה על ידי יכולת השימוש במרכיבי היצירה הספרותית לעיצוב ילד כקורא בוגר. הילד יזדהה עם הגיבור הספרותי המתמודד עם מצבים קשים, יוכל להם ויישאר אדם. הקריאה תביא לפיתוח יכולת ההבעה בעל-פה ובכתב, ובכל דרך יצירתית אחרת באמצעות היצירה הספרותית.

כל יצירה ספרותית שמוצגת לפני הילדים חייבת ראשית לכול ליצור חוויה אסתטית. לכן, לפני שנפנה אל דרכי הוראה, יש לזכור שהמפגש הראשון עם היצירה הוא בגדר חוויה אסתטית – הנאה מיצירת אמנות.

סבתא סודגת: מושגים ופעילות

א' אורלב ניסה ליצור מעשייה ישראלית תוך שימוש בחומרי המעשייה ובסמליה. הפנייה אל הפולקלור היא תגובה אופיינית למצבי לחץ: ככל שהאדם מתרחק מזמן האירוע הטראומטי, מקבל האירוע צורות סמליות בפנייה אל התודעה והזיכרונות, היוצרים משמעות בעזרת ההבעה האסתטית. נבדוק את היצירה בעזרת מאפייני המעשייה, ונפרוש אמצעים ודרכים אופרטיביים להצגתה לפני הקורא הצעיר.

מושג ראשון: מבנה

המעשייה פותחת במציאות, פונה אל הפנטזיה בגוף היצירה ומסיימת, אחרי תהליך, בפנייה חוזרת אל המציאות. את אשר נרמז במצג נמצא בסיום. בפתיחה נפגוש את סבתא יושבת על אבן ובידה זוג מסרגות ומקל נדודים. בסיום יוצאת סבתא לדרך, בידה מקל נדודים וזוג מסרגות, לחפש מקום שבו יהיו מוכנים לקבל נכדים סרוגים.

פעילות ראשונה: מבנה. מטרתה של הפעילות היא להביא את הילד להבנת התפתחות העלילה באמצעות הבנת המושג "מבנה" ביצירה ספרותית. דרכים ואמצעים: בעזרת מלבן של נייר ובדיון קבוצתי משותף ינסו הילדים לחלק את הנייר לשלושה חלקים בהתאם למבנה היצירה. הדיון יתנהל בחיפוש פסוקים מתאימים מתוך היצירה. בדרך זו יהיה הילד מעורב ביצירה ויפעל להבנת מושג ספרותי. במליאה מציגה הקבוצה את התוצר ומסבירה את המושג שנקנה.

פעילות שנייה: מצג. נחבר אל החלק שהקצנו למצג את כל המרכיבים המוזכרים בפתיחה המציגה את היצירה: סבתא, מקל נדודים, זוג מסרקות, אבן, הרקע והמצב שבו נמצאת הגיבורה. ננסה להבין כיצד יתפתחו כל המרכיבים האלה בהמשך. אנו נמצאים כאן במציאות ולא בהוויה על-טבעית. אפשר להסביר את הסמליות של מקל הנדודים, אבן וכו' בהתאם לגיל. הילדים יסבירו במליאה את המושג שנרכש.

פעילות שלישית: גוף היצירה. הילדים יגלו ויבינו באמצעות דיון קבוצתי מתי חל מפנה בעלילה. בעלילה חל מפנה כאשר הגיבורה יוצאת לפעולה. מנקודה זו פונה היצירה אל הפנטזיה – מקל הנדודים הופך למכוננית ואף למסוק. העלילה מקבלת תפנית וסבתא הופכת לגיבורה כול-יכולה. אנשי העיר אינם מוכנים לקבל ילדים סרוגים, לכן סבתא מתירה כל מה שסרגה ומשאירה להם "אצבע משולשת". במליאה יסבירו הילדים את המושג הספרותי "גוף היצירה".

פעילות רביעית: סיום. העלילה חוזרת אל המציאות. נבדוק את כל המרכיבים ונבין כיצד הם תורמים להבנת העלילה ולהתפתחותה. הערה: אפשר להעביר את הפעילות הזאת בסבב בין כל הקבוצות, או ליצור קבוצת מומחים, אשר יקנו לכיתה כולה את אשר למדו בפעילות הקבוצתית.

מושג שני: עלילה

העלילה בנויה על ציר הרצף, וכדי להמחישו לילדים אפשר לצייר את העלילה בתמונות ברצף. התוצר ימחיש את המהלך העלילתי. דרך אחרת: לחזור אל הנייר שהמחיש את המבנה, לשוחח על מהלך העלילה, להצמיד פסוקים מתאימים בעזרת אטבי נייר, למתוח חוט אשר יקשר בין כל האטבים וייצור גרף שיתאר את המהלך העלילתי. יש להנחות את הילדים ולהראות להם שרגעים מסוימים במהלך העלילה דורשים להניח את האטב גבוה יותר, ויש רגעים שבהם הסימון הוא נמוך יותר – אלה רגעי השיא ורגעי השפל בעלילה. דרך אחרת היא זו המעמידה כל מהלך על גבי קודמו. כל מהלך מצטרף אל מהלך קודם, וכולם יחד יוצרים מרקם. לאפקט הזה אפשר להגיע באמצעות סדרת שקפים או באמצעות גיליונות גדולים של ניילון שנצמד לקיר, שכבה שכבה; כל גיליון משקף מהלך בעלילה ומוסיף שכבה נוספת. המרקם ייווצר כאשר בכל שכבה נדביק את אפיוני אותו המהלך בעזרת נייר צבעוני ונייר צלופן. כל אחת מהדרכים הללו מטרתה להמחיש מושג ספרותי. במליאה יוצגו המוצגים ויוסבר המושג שנרכש.

מושג שלישי: דמויות

הקבוצה תשוחח על הדמויות המשתתפות והילדים ינסו להגיע לאפיון כל דמות ודמות. אפשר ללמוד מושג זה בכמה דרכים, וכן אפשר לאפיין דמויות ולהבין את מרקם היחסים ביצירה.

1. אפיון בעזרת פריטי לבוש שונים. לאחר שישוחחו הילדים על הדמויות ויבינו את ההבדל שבין דמות ראשית לדמות משנית, ינסו לאפיין את הדמויות בהתאם לפעולתן ולאופיין בעזרת התחפשות לדמות. יש לזכור שההתחפשות צריכה לאפיין את הדמות על כל מרכיביה. במליאה יציגו את הדמויות ויסבירו מושגים כגון דמות ראשית ודמות משנית.

2. פיסול הדמויות (פלסטלינה, חימר וכו'). יש לזכור לאפיין את הדמויות ולהבין את מרקם היחסים ביניהן לפני הפעילות היצירתית.

3. המחשת יחסים. מחברים אטבים סביב עיגול נייר. מניחים לפני הילדים חוטי רקמה צבעוניים. משוחחים על הדמויות (פעילותן ואפיון). יש להחליט איזה צבע מאפיין את הדמות (או צבעים – כרצון הילדים). על הרדיוס יוצמדו שמות הדמויות. לכל שם יחובר חוט צבעוני בהתאם לבחירת הילדים. כל ילד בקבוצה אוהז ב"דמות" אחת ומשוחח עם דמויות אחרות. החוטים עוברים מדמות לדמות ויוצרים מרקם יחסים ביניהן. זו המחשה בדרך יצירתית למושגים כגון מרקם יחסים ודמויות ביצירה ספרותית.

מושג רביעי: רקע

בעלילה יש רקע אנושי-דינמי, ויש רגע של מקום-סטטי. העלילה בהתפתחותה עוברת מרקע לרקע. הקבוצה אשר תעסוק במושג הזה תעביר את הרקע המתואר מילולית לרקע ויזואלי, שהוא התפאורה של העלילה. רקע זה ישמש לדמויות הפועלות בקבוצה אחרת לצורך הופעה במליאה. לוח המורה יחולק לפי החלטת הילדים בדרך זו: לאחר דיון בסוגי הרקע השונים של היצירה, ולאחר הבהרת המושגים רקע סטטי ורקע דינמי, תעבור הקבוצה לפעילות יצירתית. הקבוצה הפועלת כאן היא חלק ממערך כיתתי שלם, שמתכונן לקראת פעילות מסכמת שבה לוקחת חלק הכיתה כולה. מטרת הפעילות היא להעביר את היצירה למצב ויזואלי דינמי, או במילים אחרות – לבנות הצגה שיש בה שחקנים, רקע (תפאורה) וצלילים. השחקנים הם הדמויות המתכוננות להופעה, ואת הרקע מכינה קבוצה זו. קבוצה אחרת תכין רקע מוזיקלי שמתאים ליצירה שבה עוסקים. לפי החלטת הילדים יודבקו ניירות

צבעוניים, אשר ישמשו רקע להצגה. במליאה יסבירו הילדים את המושג שנרכש.

מושג חמישי: הומור

השיחה בקבוצה תהיה מכוונת למציאת רגעים מצחיקים ביצירה. הילדים יבנו יחד סיטואציה הומוריסטית מתוך היצירה (בכל דרך יצירתית). במהלך הפעילות ייתכן שהילדים יגיעו למסקנה שהדברים אינם מצחיקים, וכי היצירה עוסקת ביוצא דופן שאין החברה מוכנה לקבל אותו רק מפני שהוא "ילד סרוג". אם יגיעו למסקנה זו, יבינו הילדים את הממד האירוני שביצירה. בהתאם ליכולת ההבנה של הילדים אפשר לנסות להבין את הממד הסמלי של סבתא והילדים ה"סרוגים".

מושג שישי: מספר ומחבר

בשיחה יבינו הילדים מי הוא הדובר ביצירה, מה הוא מבקש לספר לנו ומה מסתתר מאחורי הדברים. בפעילות יצירתית ינסו להבין מה היתה סבתא מספרת לנו אילו היתה המספר. השאלה שתישאל היא, אם הסיפור ישתנה אם סבתא תספר אותו ולא המחבר. מה יקרה אז? זו דרך לנסות להסביר את המושגים הספרותיים "מחבר" ו"מספר".

סיכום

באמצעות המעשייה והפנטזיה אפשר ליצור ריחוק אסתטי ועידון בפעילות אינטלקטואלית בדרך שאינה אגרסיבית; וכל זאת בניסיון להסביר את מוראות השואה ואת מה שקרה לעם היהודי. איכותה של יצירה לילדים נמדדת, בין השאר, ביכולת הילד לשאול שאלות ולהסיק מסקנות. היצירה אינה נסגרת, היא משאירה פתח לשאלות. ראוי לבחון את העמדה הפילוסופית של סבתא, היוצאת שוב לדרך, היודעת למצוא

את קצה ה"חוט" ולהתחיל מהתחלה. הקריאה ביצירה, מעבר לסקרנות, נועדה ליצירת תגובה לפיתוח האינטלקט.

האי ברחוב הציפורים : מושגים ופעילות

זהו סיפור הרפתקאותיו של ילד אשר נשאר לבדו בתוך סביבה עוינת ולומד לשרוד. כל הרפתקה היא יציאה מהמרחב המוכר והנוח למרחב לא מוכר ולפעולה לא שגרתית. הילד במציאות העוינת של האימה נמצא במצבו של ההרפתקן, אבל לא מרצונו. סיפורי הרפתקאות ונדודים הם נושאים שמרתקים ילדים. שימוש באלמנטים של משחק והרפתקה, יחד עם פנייה אל עולם הדמיון, מסייעים לקורא הצעיר לראות את העלילה כאמינה ומתקבלת על הדעת.

בפעילות להקניית מושגים ספרותיים תתחלק ההתייחסות לשתיים :

1. התייחסות לשם היצירה. הבנת הרימוז ליצירה אחרת. משמעות השם והציפיות שהוא מעורר. המשמעות הרחבה של לחיות ב"אי" ולדעת לתפקד כדי לשרוד. הציפורים, שהן סמל לחופש, כניגוד למצב שבו נמצא הגיבור.

2. התייחסות לבעיות ערכיות-מוסריות שהועלו ביצירה זו: האם הוא נחשב לרוצח אם הרג חייל גרמני? האם להמשיך בדרך שהתווה לו אבא או לסטות ממנה? מה נכון לתפקוד בתוך האימה? הערך של היות אדם באשר אין שם אדם – שמירת צלם אנוש בזוועה. כדאי לעורר את הילדים לסיעור מוחות ולוויכוחים להבהרת השאלות הללו. הוויכוח יחדד את ההתבוננות ביצירה ויבהיר לילדים את הסיטואציה הקשה שבה נתון הגיבור.

מושג ראשון: רקע

בשיחה עם הילדים בקבוצה ננסה להבין את מקום התרחשות העלילה – המרחב הגיאוגרפי שלה. העלילה מתרחשת בכמה מרחבים, שלכל אחד מהם יש משמעות שונה ביצירה. הגיבור עובר מהבית למקום מוגן, אל עליית הגג, אל הרחוב ועוד. הקבוצה אשר תנסה להבין את המושג הזה תקים רקע ליצירה בעזרת ציוד שנמצא בכיתה (שולחנות, כיסאות, תיקים וכו') יחד עם ניירות צבעוניים וחפצים אחרים. ברקע התפאורה הזאת יוצגו הדמויות אשר יפעלו בקבוצה אחרת (ראו הנחיות לפעילות בפרק העוסק ביצירה **סבתא סודגת**).

מושג שני: דמויות

הילדים ילמדו להכיר את הדמויות השונות המתפקדות ביצירה ואת מרקם היחסים ביניהן. הם יעמדו על השוני ביניהן ויבחינו בין הדמות הראשית לדמויות המשניות; הם יאפיינו כל דמות בעזרת פריטי לבוש וצבע; הם יבחרו קטע מתוך היצירה כרצונם (אפשר לתאם עם קבוצת המרחב, וכנ"ל לגבי **סבתא סודגת**) ויתכוננו להצגה.

מושג שלישי: עלילה

שיחה בקבוצה תבהיר נקודות ציון בעלילה. הנקודות יסומנו בעזרת פסוקים על גבי גרף העלילה. הקבוצה תנסה לאפיין את התפתחות העלילה בעזרת צלילים שמשתנים בהתאם למתרחש. ברגעים של מחשבה והרהורים הצלילים שונים מהצלילים ברגעים של פחד כתוצאה מהתרחשות דרמטית. הילדים יכולים להיעזר בכלים שונים ליצירת אפקטים צליליים וכן בפסי-קול של צלילים מוזיקליים. לבסוף יקליטו הילדים את הצלילים שעובדו לפס-קול. פס הקול יותאם לקטע שנבחר.

סיכום

כאשר יסיימו הילדים את ההכנות, תהפוך הכיתה כולה לבימה והיצירה תעבור למדיום ויזואלי-תיאטרלי. בדרך זו העברנו את הילד משלב הגירוי הסקרני לשלב התגובה האינטלקטואלית ולמעורבות רגשית מבוקרת ביצירה.

האיש מן הצד האחר

זהו סיפורו של נער שלא יודע שהוא יהודי, עד שהוא פוגש ביהודי, ואמו בכאבה מגלה לו את הסוד. אביו החורג נעזר בו לפרנסת המשפחה ולוקח אותו עמו להעביר מזון ליהודים בגטו דרך תעלות הביוב. הנער מעריץ את אביו החורג ומפחד ממנו. סיפורו של נער (בן ארבע-עשרה) שמתבגר בתוך המלחמה ורואה את כל האימה מהצד האחר. בשלב מסוים הוא עובר אל הצד האחר ונלחם יחד עם היהודים.

האיש מן הצד האחר הוא סיפור הרפתקאות לבני הנעורים שמעלה דילמות מוסריות ומעניק מבט מעניין מהצד האחר על המתרחש בגטו ורשה בזמן האימה.

המחבר והמספר הופכים לאחד במזיגה מעניינת בין ה"אני" המספר ל"אני" המחבר שחוו את המלחמה משני צידי המתרחש. יש בסיפור ביטוי של אטימות ורשעות מול סבל אנושי – היהודים נשרפים בגטו והפולנים מתלוננים על הרעש והעשן וממשיכים להתכונן לפסחא. הסיפור מעניק ביטוי אמין למצב הקשה שבו נמצאו בני הנעורים בזמן השואה, בדרך שמאפשרת שאילת שאלות והעלאת דילמות מוסריות. הספר מעורר את הקורא המתבגר לניסיון להבין את השואה.

אפשר להתייחס ליצירה זו באמצעות קטעים אינפורמטיביים על מרד גטו ורשה: לבדוק את האינפורמציה ההיסטורית ולראות כיצד היא עוברת דרך מסננת היוצר והמספר העד; להעלות דילמות בשיחות קבוצתיות ולהגיע להתעוררות נוכח שאלות כגון, מתי ערך מוסרי מתבטל ורצח הופך להכרח, והאם אפשר להעמיד כך את הדברים?

אפשר לנסות ליצור מרקם יחסים בין הדמויות; לראות את התפתחותן ואת השינויים שחלים בהן במהלך היצירה; להסביר את המושגים חלל וזמן: החלל שהוא הרקע המחולק לשניים באמצעות החומה, שמחלקת גם את הזמן לשני זמנים שונים – הזמן בצד היהודי, שהוא זמן האימה, והזמן בצד הפולני, שהוא זמן החיים. אפשר להמחיש זאת בהקמת "חומה" בכיתה – לחלק את הכיתה לשני חלקים וליצור התמודדות רעיונית בהתאם למסופר ביצירה.

למרות המטען הריגושי החזק שבו טעונה ספרות השואה, אפשר לנטרל את המטען הזה בדרך יצירתית. רק באמצעות הפחתת הפאתוס נצליח להעביר לילד את המסר הנורא של השואה. מסר זה יכול לעבור רק באמצעות יצירות ספרותיות מתאימות ובדרכי הוראה שיוצרות מעורבות אינטלקטואלית ביצירה.

ביבליוגרפיה

- אורלב, א' (1981). **סבתא סורגת**. רמת גן: מסדה.
- אורלב, א' (1980). **האי ברחוב הציפורים**. ירושלים: כתר.
- אורלב, א' (1988). **האיש מן הצד האחר**. ירושלים: כתר.
- גולדברג, ל' (בלי ציון תאריך). **בין סופר ילדים לקוראיו**. תל אביב: ספרית פועלים.
- יעוז, ח' (1985). נושא השואה בשירה הישראלית הצעירה ודרכי הוראתה. **מעגלי קריאה**. חיפה: אוניברסיטת חיפה, עמ' 12.
- פלדמן, ז' (תשמ"ו). **הומור ואירוניה: שתי רמות עיצוב ביצירה ספרותית לילדים**. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן. עמ' 79-82.